

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA JA EESTI KIRJANIKE LIIDU AJAKIRI

VABADUSSÕDA 1930. AASTATE EESTI ROMAANIS

ANNELI KÕVAMEES

Sissejuhatavat

Hugo Raudsepp kirjutas 1937. aastal: „Suveräänse rahva seisund ei luba, et me oma tähtpäevi ja aktusi endiselt sisustaksime vaid orjaööst hali- semistega ja mahtrasõdades peksasaamistega, samal ajal kui oma aja- loost võime kirjutada ka „Ümera jõgesid”, „Läänemere isandaid”, „Tõusvaid rahvaid” ja „Nimesid marmortahvlii”. Ja selles see positiivsus peamiselt rakendubki, et kirjandus valib endale senikasutamata aineid, seesuguseid, kus me midagi korda saatsime, mitte ainult neid, kus me alla jäime ja togida saime” (Raudsepp 1937: 326).

Tsitaat pärineb 1930. aastate teisest poolest, 12. III 1934 riigipöördega alguse saanud nn vaikivast ajastust, mil kehtestati kaitseseisukord, Riigikogu saadeti laiali, keelustati poliitilised erakonnad, loodi Isamaaliit (valit- suse suunamisel tegutsev ainupartei) ja Riiklik Propaganda Talitus, trükitoo- detele kehtestati tsensuur. Viidi läbi rahvuslikke propagandakampaaniaid (nt nimede eestistamine, kodukaunistamine, rahvuslipu levitamine), riik kont- rollis kõikvõimalikke eluallasid.¹ Demokraatlik kord asendus autoritaarsega (Pajur 2001: 230–231).

Kirjanduses tõusid esiplaanile ajaloolised romaanid. Teataval määral oli seegi temaatika riiklikult soositud: eestlaste kangelasteod minevikus pidid tugevdama rahvustunnet ja suurendama kokkukuuluvust. Oluline oli rahvus- liku identiteedi kinnitamine. Esiplaanil võib näha positiivsust, minevikuvõit-

¹ Iseloomulik suundumus kirjanduses oli Eesti Rahvuskirjanike Ühing, mis rõhutas

luste heroiseerimist. Eestlaste endapildis on toimunud oluline muutus. Kui enne omariiklust rõhutati, et eestlased on ohvrid, kes kellelegi liiga pole teinud, siis nüüd hakatakse enam kujutama eestlasi, kes mitte ainult ei kaitse oma kodu, vaid suudavad olla arvestatavad vallutajad ka väljaspool kodumaad (Kukk 2003: 105).

Sealjuures võib täheldada teatavat kontinuiteeti ajaloo käsitlemisel. Rahvusriigi saavutamiseks on olemas vajalik lõpp-punkt, kust tagasi vaadates reastatakse toimunud sündmused: „1920.–1930. aastatel kinnistub lõplikult rahvusliku ajaloomälu selgroog. Selle sisuks on võitlus sakslaste vastu ja iseseisvuse eest. Kõik suuremad või kuulsamad mässud, lahingud või sõjad seotakse üheks kimbuks ja vormitakse üheks Suureks Lahinguks. Kinnistub arusaam, et võitlused Ümera ja Paala all jätkusid Jüriöö tulede kumas, elavnesid taas Pühajärvel ja Mahtras ning leidsid oma võiduka lahenduse Võnnu lahingus” (Tamm 2003: 64). Ka kirjanduses on nähtud üht suurt missiooni, mille sihiks on iseseisev Eesti: „...ilukirjandus on sisendanud meie rahvale eneseusku ja tulevikujulgust, järjekindlust oma ülesannete taotlemisel ja eestluse kui iseseisva eluõigusega rahvusühiku eneseteostamistahet. Seega on meie enneiseseisvusaegne ilukirjandus täitnud oma ülesande Eesti rahvuslikus missioonis ja Vabadussõjas” (Viidang 1935: 125).

1930. aastate ajaloolises romaanis on muistse vabadusvõitluse kõrval teine oluline temaatika Vabadussõda. Järgnevalt käsitlen pärast 1934. aastat ilmunud Vabadussõda kujutavaid romaane: vaatluse alla tulevad Kalju Rahu² (1895–1973) „Isamaa eest” (1935), Richard Rohu (1891–1950) „Esimene armastus” (1935), August Gailiti (1891–1960) „Isade maa” (1935) ja Albert Kivika (1898–1978) „Nimed marmortahvilil” (1936). Teoseid analüüsid esitan sama küsimuse mille Cornelius Hasselblattki, uurides 1905. aastat eesti romaanis: mis oli käsitletavate teoste autorite arvates Vabadussõja juures kõige olulisem, „millise raskuspunkti autor valis, mida ta tahtis näidata, sugereerida või tõestada?” (Hasselblatt 2007: 865).

Kalju Rahu „Isamaa eest” (1935)

Romaani keskne kuju on allohvitser Jüri Kaaru. Teda on kujutatud kindla-meelse ja kõhklusteta kangelasena, kes võitleb ennastsalgavalt iseseisva Eesti eest. Ta on läbinisti positiivne tegelane, kellele vastandub negatiivne Boris

muu hulgas: „...rahvuskirjanikkude eesmärk on teha täispööret eesti kirjanduses. Kõik 40 aastat kestnud negatiivne, mahakiskuv ja pessimistlik tuleb jätta kõrvale ja asuda positiivse riiklikult ülesehitava kirjanduse loomisele” (vt Kirjandusteost võib ainult kiita. – Postimees 8. III 1935). Rahvuslähedasest kirjandusest vt nt Hennoste 2008.

² Käsitletud autoritest on Kalju Rahu (kodanikunimega Ferdinand Kool) kõige vähem tuntud, seetõttu lühidalt tema tegevusest. Oli ajakirjanik ja omavalitsustegelane. Ajalehe Oma Maa peatoimetaja, Sakala peatoimetaja alates 1941. aastast kuni Eestist põgenemiseni 1944. Oli Saksamaal põgenikelaagris 1945. aastal ilmuma hakanud ajalehe Eesti Rada asutajaid ja tegevtoimetaja kuni 1946. aastani. Siirdus USA-sse, kus oli alates 1951. aastast Connecticuti Eesti Seltsi juhatusest (vt Ferdinand Kool 70-aastane). F. Kool oli ka 1965. aastal Lakewoodis Eesti Rahvuskomitee asutatud Eesti Arhiivi USA-s esimene juhataja. Pseudonüümi Kalju Rahu all on temalt lisaks siin käsitletavale romaanile ilmunud veel romaan „Langev täht” (Tallinn: Kaja, 1934), F. Kooli nime all romaan „Onupojad” (Toronto: Orto, 1953). Ilmunud on veel tema koostatud „20 aastat Connecticuti Eesti Seltsi: 1950–1970” (Connecticut Willimantic: Connecticuti Eesti Selts, 1970), „DP kroonika: Eesti pagulased Saksamaal 1944–1951” (Lakewood: Eesti Arhiiv Ühendriikides, 1999).

Mardu (Martov). Omaaegses arvustuses kõrvutati esimest Kalevipojaga, kel raudne kolp ja väljavõtmatu hing, ning teist sortsiga (Adson 1936: 96). Kaaru on kõrvutatav ka 1930. aastate August Mälgu ajalooliste romaanide kangelaslega, kes on ääretult visad, nad saavad kas möögaga pähe või piigiga rindu, aga elavad ikka edasi (Annus 2001: 314, 315). Kaht tegelast ühendab kiindumus Linda vastu, kusjuures positiivse naistegelase pilgud on suunatud positiivse meestegelase poole. Must-valgelt positiivsete või negatiivsete tegelaste kõrval on silmapaistval kohal veel koomiku osa täitev Madis Luste, kes sooritab mängleval kergusel luureretki vaenlase keskele.

Tegemist on seiklusromaaniga, heas mõttes ajaviitekirjandusega, täis imetabaseid pääsemisi ja ootamatuid kohtumisi. Teost võib pidada Andres Saali retsepti järgi kirjutatuks, nagu on märkinud Daniel Palgi (Palgi 1936: 74). On ka sarnaseid süžeekäike Eduard Bornhöhe teosega „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimased päevad” (1893): nii nagu seal Gabriel nõnda jääb ka Kaaru oma vastase hoobist surnuks peetuna meelemärkuseta lamama, satub siis üksiku vana mehe hoolde, kes kangelasel terveks ravib; kangelane päästab oma armastatu vaenlase käest jne.

Tihedalt üksteisele järgnevate sündmuste taustal jääb Vabadussõda taga plaanile, teose raskuspunkt libiseb sõjasündmustelt tegelaste saatusele. Lahinguid on kujutatud läbi kangelaslikkuse ja pateetika prisma (nt kartmatult kuulide keskel käsklusi jagav Kuperjanov³). Kordub ka teistes Vabadussõja-romaanides käsitlemist leidev sõjas karastumise motiiv, mis on siin koondatud eeskätt Arvi Alandi kujusse, hoolitsetud kätega noormehesse, keda partisanid pilkavad. Nt „Aland istus laua juurde ja hakkas küüsi viilima. „Näe, rüütel ihub mõõka! Jumal hoidku nüüd punaseid!” arvas Laasu. Naerupuhang oli tõenduseks, et partisanid kiitsid Laasu narritlusi heaks” (Rahu 1935: 232). Positiivne peategelane Jüri Kaaru võtab argliku ja lahingtegevuseks sobimatuna näiva noormehet oma kaitse alla ja temast kujuneb ennastsalgav võitleja.

Kangelaslikele iseseisva Eesti eest võitlevatele eestlastele vastanduvad punased eestlased, lätlased ja venelased. Omaaegne kriitika heitis teosele muu hulgas ette argade ja taibuta punaste kujutamist, kelle võitmine ei väärusta kangelaslikke eesti sõjamehi (Hubel 1936b)⁴. Romaanis on lisaks võitlusele punastega kujutatud ka vastasseisu Landeswehriga ja sellega seoses käsitletud ka sakslasi, keda on samuti kujutatud läbini negatiivsetena. Varieeritud on himura mõisaparuni motiivi, vt episoodi, kus Linda on sattunud Lätimaal sakslaste kätte: „„Sinu hebematu titrek! Kas sinu ei kuulma, mis sinu herr keskima?! Sinu votma enese gleich riiest lahti ja tantsima!” kähises ta vihaselt” (Rahu 1935: 341). Tähelepanu väärrib siinjuures ka see, kuidas on markeeritud teisest rahvusest tegelase keelekasutust. Üks võimalusi näidata tegelase võõrust on panna ta kõnelema „võõrast keelt”. Nii räägivad sakslased teisi keeli iseäralikul kangel viisil, tugevate moonutuste ja aktsendiga (Spiering 1991: 98). „Isamaa eest” sakslaste kujutus lülitub eesti kirjanduse (balti)sakslaste kujutamise traditsiooni, kus neid kujutatakse enamasti kurjade, uhkete ja talupoegadesse/eestlastesse üleoleku ja omanikuinstinktiga suhtuvatena. Enamasti seostub (balti)sakslane ka mõisaga, seisuslik-

³ Vt nt „Ta liikus püsti meeste vahel, nagu polekski vaenlase kuulid tema jaoks karde-tavad. Partisanid olid palju, palju kordi näinud oma juhti kõndimas nõnda. Teda imesteldi, räägiti legendaarseid lugusid, usuti, et temale ei hakkagi kuul” (Rahu 1935: 179).

⁴ Sellele arvustusele vastas omapoolse kommentaariga romaani autor, vt Rahu 1936.

kusega. Joep Leerssen on kirjutanud teatud põhitüüpidest, kus liituvad sooline ja sotsiaalne, rahvuslik ja sotsiaalne või sooline ja rahvuslik. Põhitüüpidele on antud amet ja ka sugu ja/või rahvus, nii et pigem kohtume prantsuse toatüdrukku, hispaania jesuidi, vene aadlidaami või saksa ohvitseri kui lihtsalt tüüpilise prantslase, hispaanlase või tüüpilise teenija või aristokraadiga (Leerssen 1987: 137). Nii võib eesti kirjanduse puhul rääkida baltisaksa mõisnikust, mitte lihtsalt mõisnikust või baltisakslasest, kuna eestlase teadvuses seostuvad baltisakslased eelkõige just mõisa/mõisnikuga, ehkki kõik siinsed baltisakslased ei olnud aadlikud ega mõisaomanikud. Iseloomulik on ka asjaolu, et teose lõpus ütleb peategelane Kaaru: „Parunid põgenevad!” [---] See, millest paljud inimpõlvad unistasid, oli nüüd täitunud” (Rahu 1935: 360). Ühest küljest illustreerib see eelkäsitletut (sakslane = parun), teisalt seda, et Vabadussõda on see lõpp-punkt, mil on täidetud missioon – iseseisev ja võrastest vaba Eesti. Just selles – vabas Eestis – nähakse Vabadussõja peamist sihti ehk nagu laseb romaani autor öelda Kuperjanovil oma meestele vanaaasta õhtu viimastel tundidel: „Meie esivanemad olid vabad. Ka meie tahame olla vabad. Julge mees ei jää ootama vabadust kui armuandi: siis ei kaokski orjus. Julge mees võidab endale ise vabaduse!” (Rahu 1935: 66).

Richard Rohu „Esimene armastus” (1935)

Romaan keskendub ühele talupererele – Valuvete Hindodele –, kus olulisel kohal on erinevatest vaadetest tulenevad vastuolud. Keskne tegelane on perepoeg Paul, kes usub Eestisse ja läheb Vabadussõtta. Ta on Tartu kooliõpilane nagu ka „Nimed marmortahvlil” Henn Ahas, ent erinevalt temast ei vaeva Pauli kahtlused: ta on kohe valmis rahvuslane. N-ö vastaspoole esindajateks on Pauli vennad, kes on rohkem või vähem punased (Ludvig) või venemeelsed (Jakob). Viimaste seisukoht on, et väike Eesti ei saa suure Venemaa vastu. Siingi mängib autor lahti kahe poole seisukohad, ent erinevalt Kivika romaanist kaldub autori poolehoid selgelt eestimeelse Pauli poole.

Romaan on jagatud kahte ossa: esimene armastus ja hallid päevad. Esimene osa keskendub Vabadussõja sündmustele ja ka sellele eelnenule. Autor annab tagasivaate aega enne 1918. aastat ja kirjeldab mõisaolustikku, andes edasi Valuvete peremehe Jaani vastuolu pastori ja mõisnikuga, kes ei kiida heaks tema püüdlusi koolitada oma poega Jakobit. Siingi on markeeritud teisest rahvusest tegelase keelekasutust märkimaks, et tegelane ei räägi oma emakeeles ehk siis saksa keeles.⁵ Vabadussõjale eelnenud olustiku üks eesmärke on anda edasi need olud, see pinnas, millelt võrsus eestlaste võitlustahe Vabadussõjas, iha vabaduse ja oma maa järele.

Nii on selleski romaanis võitlusse mineku üheks tõukejõuks soov võidelda oma maa, vabaduse ja sõltumatuse eest. Kajastatud on sõja alguse kahtlusmeeleolud ja meeolumuutused. Hiljem tuleb usk võitu ja esimene armastus, mis on armastus isamaa vastu: „Kuid nagu iga kannatus ja valu vaid

⁵ Vt nt „Oma poeg koolitap sa seesinatses hantvärkide koolis, kus oppivad joukad lapsed, kel on süüa see voi ja kook. Nink kui vaja sul on ära tuua see rent, siis sinna ei teadma, kust see votab. Illus, illus. Vaat’ minna panema sulle veel viis ruuplit peale see rent. Eks siis saame näha, kas toop sinu ära see poeg sealt studeerimast voi mitte, et temma astuks sinnuga ühes põllule ja teeks virgasti see töö naggu on kord ja kohhus ette nähdu ühe kandimehhe lastel” (Roht 1935: 12–13).

süvendab tundeid, nii oli see ka Pauli esimeses armastuses. Nii oli kõikide nende meeste armastuses, kes olid tulnud heitlema oma kallima – oma isamaa – eest, kes esimest korda kogu eesti rahva uuemas ajaloos tõusid üles oma mõrja, oma armsama eest” (Roht 1935: 74). Just selle esimese armastusega ja usuga võitu selgitatakse edu Vabadussõjas. Seda kaunisõnalist armastust isamaa vastu ja imettegevast usku heitis romaanile ette ilmumisjärgne kriitika: „Sellest „esimesest armastusest” on tehtud liiga ilusaid sõnu ja usk on võetud liiga imetegeva tegurina” (Hubel 1936a: 432). Lahingusündmusi on käsitletud üsna referatiivselt ja põgusalt. Ühesuguste vaenlastena on nähtud nii venelasi kui ka sakslasi, mõlemad on sissetungijad, kes maa põlisrahvast ei hooli.⁶ Jõulise retoorikaga kirjeldab R. Roht (balti)sakslasi, keda ta määratleb nii: „...ilged orjapidajad, kes aastasadu elanud ühe rahva higist ja verest, ei tahtnud loobuda oma maadest, mis kord pärisrahvalt röövitud, ei tahtnud loobuda oma „eesõigusest” – valitseda, kurnata, häbistada ja teotada seda rahvast, kes oma isaisade pinnal pidi elama sooveerel ja nõmmedel, kuna saksa täissõnitud ämblik istus parematel paikadel oma lossis ja toitend pärisrahva elujõust” (Roht 1935: 177–178). Pärast sellist mõtteavaldust polegi muud, kui „...poome paruneid! [---] Viimase saksa ussi tõmbame üles, et Eestis poleks enam seda koledat tõugu, kes igal parajal juhul hammustab meie kanda!” (Roht 1935: 180). Baltisakslastest kirjutades kasutab Roht Eesti Rahvuslaste Klubi väljaande ERK veergudelt tuttavat jõuliste kujunditega retoorikat. Selles teoses peegeldub 1930. aastate teise poole rahvuslik ideoloogia ja ajalookäsitlus. Mis võimaldanuks veel paremini tekitada rahvusühtsust ja tugevdada eestlust kui mitte võimsad loosungid kunagistest maa ja rahva kurnajatest ning rõhujatest baltisakslastest. Käsitlus baltisakslastest kui eestlaste antipoodist sobis kolmekümnendate teise poole riiklikult soositud isamaalisuse ja eestlusega.

Ka kasutab Roht kuratliku paruni stereotüüpi. Vahemärkusena võib siinkohal lisada, et uss (madu) ja ämblik sümboliseerivad kristluses saatanat (Saare 2001: 218, 233). Nii romaani sakslaste kui ka venelaste puhul on kasutatud teatud kindlaid äratundmist hõlbustavaid tunnuseid. Venelast on kujutatud järgmiselt: „Vaid vaim protestis alateadlikult, et „vanka” jälle tuleb, räuskav ja lärnav, särk pükstest väljas, päevalille seemned suus, ühes käes pomm, teises püss, ja hakkab Eestis kamandama!” (Roht 1935: 45). Autor on kasutanud eestlaste venelase-pilti kuuluvaid stereotüüpseteks muutunud atribuute (pükste peal kantav särk, päevalilleseemned), mis tulevad esile hiljemgi. Rahvuslikud stereotüübid on intertekstuaalsed konstruktsioonid: varasematest tekstidest pärinevad arusaamad varjutavad reaalselt kogemust. See tähendab, et rahvuslike stereotüüpide ajalooline tugevus põhineb pigem nende äratundmisväärtusel kui tõel. Rahvuslikud stereotüübid kutsuvad esile nn ahhaa-efekti: kulunud arusaam kõlab tuttavalt ja nii peetakse seda paikapidavuseks (Leerssen, *s.a.*). Stereotüübid toimivad ka vastandpõhimõttel: võõrastele omistatavate tunnuste vastandid (positiivsed omadused) omistatakse

⁶ Vt nt „Rüütlike kannul liikus Pihkva poolt vene vürstide orisõdurite kari – nagu varemgi ajaloos olnud. Rüütlike poolt välja aetud Maarjamaalt, tegid vene vürstid nendega Pihkvas lepingu: kui ei suuda teie hoida Maarjamaad oma kanna all, siis loovutage ta meile; meie ei astu läbirääkimistesse maa pärisrahvaga, sest see on orjakari, meie teeme müügi- ja ostukaubad omavahel kindlaks, küsimata müügi ja ostuobjekti arvamistest. Ja kaubad tehti kindlaks” (Roht 1935: 9).

endale (Beller 2007: 429), s.t eeltoodud venelase kirjeldusest lähtudes on eestlased need, kes ei kanna särki pükste peal ega söö päevalilleseemneid.

Erinevalt teistest siin käsitletud romaanidest on Roht pühendanud raamatu teise osa pealkirjaga „Hallid päevad” sellele, mis tuli pärast Vabadussõda: sangarikule ajale järgneb hall argipäev. Esimene armastus on möödunud ja romaani kesksel tegelasel Paulil tuleb pärast lahingus vigastada saamist tavaellu pöörduda ühe kõrvaga. Lahinguromantika asendub argieluga, sinna naasmine ei vasta aga kangelase ettekujutusele: „Ainult „luulet” polnud sel ajal kõigel küll pooltki nii palju juures kui vahest oli unistatud aasta tagasi võitluste vaheaegadel: et kuidas võitja läheb koju justkui tiibadega sangar ja kuidas talle siis lehvitatakse palmioksi igal pool...” (Roht 1935: 229). Ka on üpris negatiivselt kujutatud sõjajärgset ühiskonda, mil juhtivatele ametikohtadele saavad venelased ja saksikud tegelased. (Olukorda, kus sakslased pärast Vabadussõda taas positsioone võtavad, on kujutanud põhjalikumalt Rudolf Sirge 1936. aastal valminud romaanis „Must suvi”.)

Esimese armastuse asemele, mida oli tuntud isamaa vastu, astub maine armastus. Paul abiellub haiglas kohatud õe Veeraga, kes on saksikumast ringkonnast ja osalt venestunud. Paul armastab teda kui naist, teisalt tunneb ta uhkust, et tema – lihtne eesti poiss – on võitnud saksiku preili südame. Võõras naine, võõras veri on see, mis tundub eriliselt ligitõmbavana. Paul on esitatud siin otsekui karjapoiss, kes pälvinud kuningatütre tähelepanu. Ent nii nagu oli kustunud esimene palav armastus isamaa vastu, nii vaibuvad romantilised puhangud ka abielus. Seega on kujutatud romaani teises osas halle päevi kahes mõttes: sõjale järgnenud tavaelu ja abielu mesinädalatele järgnenud argipäev. Avantüristlikult ja venemeelseltki meelestatud Veera läheb lõpuks linna (venemeelse) Ludvigi juurde. Romaani lõpetab rahvuslik moraal: õigele eesti mehele passib kaasaks eesti neiu. Ja nii algabki Pauli kooselu Iidaga, kel mehe vastu ammusest ajast tunded. (Siingi võib näha kerget paralleeli A. Mälgu rannaromaanidega, milles meestegelane sageli teeb läbi hulga eksirännakuid, enne kui jõuab õige naiseni, kes enamasti on mees-tegelast juba ammu armastanud.)

Roht rõhutab romaanis armastust isamaa vastu ja usku võitu, mis viisid Vabadussõjas eestlased võidule. Nendega liitub ka soov vabastada oma maa võõrastest, sakslastest ja venelastest, kelles nähakse eestlaste põliseid vaenlasi. „Mina olen võidelnud vaba iseseisva eesti rahva ja riigi eest. Selle mõttega läksin ma sõtta ja selle mõttega ma võitlesin,” teatab romaani keskne tegelane Paul (Roht 1935: 258). Rohu „Esimene armastus” on pisut lihtsustatud ja kohati tendentslikki. Ka arvustajad leidsid, et teoses on kõik „...lihtsustatud, kõik saanud liialt sirgejooneliseks” (Hubel 1936a: 432), kuid romaan sobitub kolmekümnendate teise poole õhustikku, kus Vabadussõda oli au sees ja tema riiklikult soositud.

August Gailiti „Isade maa” (1935)

Kui eelnevalt käsitletud teostes oli üks keskne tegelane, siis Gailiti romaanis sellist tegelast ei ole. Romaani keskpunkt, kolmas kompanii, „mis peab asendama peategelase, kubiseb väikestest nipernaadidest, kontrastidele ülesehi-

tatud veidrikest” (Raudsepp 1936: 43).⁷ Üks kesksemaid on Prügide perekond: Jaak Prügi, tema poeg Jaan, keda hüütakse Puruks, ja pojapoeg Oss, keda kutsutakse Pudsuks. Vanimas perekonnaliikmes tunneb selgesti ära gailitliku peremehe tunnused: vitaalne ja seisuseuhke taluperemees, kes võib käitumiselt ja kõneviisilt olla jöhker, ent temaski ei puudu hinge- põhja peitunud sentimentaalsus (Kalda 1997: 98). Viimase avalduseks on romaanis Pudsu surm ja vanaisa teekond oma pojapoja kirstuga koju.⁸ (Gailit näib mängivat siin ka stereotüüpse eestlasepildiga, kuhu oluliste komponentidena kuuluvad tõsidus, kinnisus, vähene jutukus, emotsioonide vaesus. Neis on omakorda selgelt äratuntav Vargamäe Andres.) Nende kõrval eraelus adventisti jutlustaja Peetrus Ukareeda, kes teeb läbi transformatsiooni ning tasakaalukast ja leebest rügemendi velskrist saab kange lahingvõitleja; maailmasõjas umbkeelset mänginud ja nii väeosast väeossa sõitnud Martin Ikk; paaniliselt asju koguv Martin Paabstel; Vallavanemaks hüütud Madis Munk; Vesipulliks kutsutud ja Tallinnas söögipoode omav Martin Lokodel, kes kompaniisse vahetati hõbelusika vastu; õrn-pateetilised vennad Kallismaad jne. Need kõik on gailitlikult värvikalt ja küllusliku keelekasutusega kujutatud tüübid, kelle olemus avatakse lugejale esimestes peatükkides. Kompanii kesksete meeste kõrval maalitakse veel mitu meisterlikku kõrvalportreed, nt lahinguid kartev juut Boruh Šoiss oma suutmatusega häälendada sõna „glütseriin” ning ühes hobusega protesteeriv lätlane Jonis Vizbulin.

Niisama värvikad kui on Gailiti tegelased, on ka olukorrad, kuhu nad satuvad. Kui enamikus teistes Vabadussõja romaanides võidavad mehed lahinguid tänu vaprusele, siis „Isade maas” on olulisel kohal kõikvõimalikud riikad jm anekdootlikud juhtumised. Nt bajaanimäng lahingus: „Ta [Vesipull – A. K.] istub tüsedama puu taha lumme ning varsti hakkavad kostma rõõmsad polkad ja valsid, kstes üldise ragina ja kuulide vingumise sekka nii trot-sivalt ja kummaliselt. Mehed jäävad kuulatama, nende avatud, imestust täis suud on pöördud Vesipulli poole. Vaikib pikkamööda ka vaenlase püssituli. Sõdur on sattunud hoogu, üha rõõmsamad ja ülemeelikumad lood tulevad kuuldavale” (Gailit 1935: 29–30). Siinkohal võib märkida asjaolu, et ka Rohu „Esimeses armastuses” esineb episood, kus lahingus klaverit mängitakse ning selle saatel soomusrongid linna sisse sõidavad (Roht 1935: 150). Seesuguseid lugusid mainitakse teoses teisigi, ent kui Rohu romaanis on need jutustatavad lood, siis Gailitil on need toimuvad sündmused. Bajaanimänguepisoodi kõrval olgu veel märgitud efektselt kujutatud kaardimäng vaenlase tule all ja saunaskäik, kus vanim Prügidest peremeheliku enesestmõistetavusega lausub: „...kui eestlane vihtleb, peavad teised rahvad asjaga veidi ootama, seda pisikest viisakust võime neilt nõuda....” (Gailit 1935: 385). Nende anekdootlike juhtumiste taustal asetub „Isade maa” ühe tuntuima sõjaromaani

⁷ Võrdlus Gailiti tuntuima teosega oli omaaegses kriitikas sage, vt nt Andermann 1936; Palgi 1936: 76; Hubel 1936a: 430; Urgart 1936: 230.

⁸ „Ta hüppas kirstu kõrvalt maha, võttis liiva pihku ning vaatles kaua seda kuivanud ja tolmust maad, otsekuu esimest korda nähes säärast seletamatut pühadust ja aaret oma peos. Siis selle eest võitles ja langes tema poeg Jaan Puru, selle sama kõrbenud tolmu eest jättis Pudsuke oma elu nagu sajad, tuhanded, miljonid teised enne neid, maast-madalast peale, nii kaua kui paistab päike ja puhuvad tuuled? Vabaduse eest – seista omal pinnal ja künda ning külvata neid kiviseid, liivaseid põlde, nagu tegid seda isad ja isade-isad” (Gailit 1935: 390–391).

„Vahva sõdur Švejki” kõrvale, mida on märkinud ka teose käsitlejad (vt nt Urgart 1936: 230; Undusk 2000: 108⁹).

Retseptisioonis põhjustas säärane Vabadussõja kujutus omajagu kriitikat, nt „Vabadussõja ainese kasutamisel peaks nõutama rohkem respekti selle suure sündmuse vastu eestlaste elus” (Palgi 1936: 77) või „Vabadussõda on meile liiga lähedane sündmus, et seda võiks uljaks, romaantiliseks retkeks hüperboliseerida. Ta oli nii suurt jõupingutust ja vaeva nõudev üldrahvuslik aktsioon, et teda ei sünni praalivate ja liialdatud sõduri-anekdootide näol kujutada” (Hubel 1936a: 431). (Valdava osa kriitikute suhtumise teosesse võtab kokku Gori karikatuur, vt joonis 1.) Sündmuse kujutist (romaani) ei võeta mitte kujutisena, vaid sündmuse endana. Kritiseerida kujutatut tähendab seega kritiseerida sündmust ennast, mis on aga selle kaanoni raames lubamatu. Gailiti loodud pilt Vabadussõjast ei ühtinud enamikus kriitikutes kujunenud pildiga, viimased väljendasidki oma meelepaha. Ehk nagu on märkinud Ülo Tont: „See oli, pidi olema lugejale juba hästi tuttav Gailit, oma sõna- ja kujundusjõus kõrgelt hinnatud. Aga kujutatav sündmus, Vabadussõda astus seekord mõistmist tõkestavalt raamatu ja lugeja vahele” (Tont 1996). Samas ei saa märkimata ka tunnustavaid arvustusi, kus nii mõneski leiti, et tegemist on seni parima Vabadussõja-teemalise romaaniga (vt nt Toomus 1936; Viidang 1936: 230). Enamasti jäigi märkamata anekdootlike juhtumiste taga peituv traagika, mida praalivate sõnavõttudega püütakse peita.

Gailiti „Isade maa” on siin käsitletud teostest ilukirjanduslikult kõige nauditavam, ta on võtnud ühe reaalselt toimunud sündmuse, ent pole püüdnud iga hinna eest jääda selle reaalsuse külge, vaid saanud sellest üksnes algtouke. Märkimisväärne on kujundlik keelekasutus, mis paistab silma teiste siinkäsitletud teoste palju asisema keelekasutusega võrreldes. Romaani kohta võib öelda, et see on ehtne Gailit, s.t fantaasiarikas, täis veider-huvitavaid tüüpe ja groteski. Samas peitub näilise uljuse ja nipernaaditsemise varjus sõja traagika, absurdus, mida vahel polegi võimalik muud moodi lahti mõtestada kui läbi praaliva sõduri anekdoodi.

Albert Kivika „Nimed marmortahvil” (1936)¹⁰

„Meie suureks igatsuseks olgu romaan, mis kujutaks Vabadussõda ta sangarikkuses ja nõrkustes, täies varjamata tões ning ausas igapäevases realismis” (Raudsepp 1936: 43) kirjutas Hugo Raudsepp Gailiti „Isade maa” arvustuses. Kivika romaan vastas sellele igatsusele, kirjanik on lunastanud „...oma vereveksli põhjalikult objektiivse ainekäsitleusega Vabadussõjast” (Viidang 1935:

⁹ Jaan Undusk nimetab „Isade maad” stiililiselt meisterlikuks paroodiaks, kõrvutades seda ka omaaegsete rüütliromaanide paroodia „Don Quijotega” (Undusk 2000: 107–108).

¹⁰ A. Kivikas on siinkäsitletud autoreist Vabadussõja temaatikat käsitlenud kõige enam, vt nt kogu „Lendavad sead” (1919), kus leidub visand „Malmsireenid”; Ilos ilmunud vinjett „Faasanid” ja novell „Lätlane”; kogu „Verimust” (1920), mis lisaks varemilmunutele sisaldab ka uusi lühiproosapalu; ajakirjas Murrang ilmus 1921. aastal novell „Süütu”; novellikogu „Punane ja valge” (1927); romaan „Ristimine tulega” (1923); 1931. aastal ilmutud Põhjakaares novell „Babtist”. Nii mõneski kohtab sarnaseid süžee- ja mõttekäike hilisemas romaanis „Nimed marmortahvil” leiduvaga. Algselt ilmus teos 1935. aastal ajalehes Uus Eesti (Erelt 1991: 346–348). Teose erinevaid trükke (1936, 1942, 1947, 1991) on omavahel põgusalt kõrvutanud Enn Nõu, vt Nõu 2006: 149–151.

„Isade maa“ arvu- taja kaalul.

„Meistericos kõrbeskaalus!“

Joonis 1. Gori karikatuur. Vaba Maa 9. I 1936.

126). Just realistlik asisus ja tõetruudus on need, mida Kivika romaani puhul esile toodi. Teost nimetati parimaks Vabadussõda käsitlevaks romaaniks (vt nt Palgi 1937: 83; KEh 1937: 25; Ambur 1937: 103; Raudsepp 1937: 328). Raamatust kujunes kiiresti see õige Vabadussõja kujutus, sellele aitas kaasa ka omaaegne rahvuslikkust ja patriotismi rõhutav ametlik propaganda, romaan pälvis muu hulgas ka riigivanema auhinna. Nõukogude okupatsiooni ajal oli teos keelatud ja omandas kultusraamatu maine.

„Nimed marmortahvilil” keskendub Tartu koolipoistele, kellest enamik liitub võitlusega iseseisva Eesti eest. Peategelane Henn Ahas on mõtlej, arutlev, kahtlev ja kaalutlev tegelane, kes kõigub kahe idee – punase ja valge – vahel. Neist kumbagi maailmavaadet kannavad kaks Ahase lähedast sõpra Käämer ja Käsper, lisaks võitleb punaste poolel ka Ahase vend (motiiv, mille leiab ka Rohu romaanist). Teose üks põhiküsimusi ongi see, kummal pool sõjida. Erinevalt R. Rohu romaanist on mõlema poole seisukohad esitatud veenva põhjalikkusega. Keskne tegelane Henn Ahas juurdleb pikalt, kumb on õigem, kas punane või valge pool. Temas heitleb kaks poolust (sarnaseid kahe vastandliku maailmavaate või mina heitlusi leiab teisteski sõjaromaanides, siinkäsitletutest põgusalt vihjatuna K. Rahu romaanis „Isamaa eest”¹¹, hili-sematest nt Paul Kuusbergi „Enn Kalmu kahes minas”¹²), lõpuks leiab ta lahenduse rahvussotsialismis.

Teost võib lugeda ka kui omalaadset kooliromaani, mis asetub „Kevade” või „Wikmani poiste” kõrvale. („Kevadega” võib leida ka sarnasusi tüüpides, nt kergelt arnotalilikult mõtisklev Henn Ahas, kogukas ja alatasa midagi nosiv Miljan vrd Tõnisson.) Tegemist on selgelt väljajoonistunud tüüpidega, ent erinevalt eelkäsitletutest on neid enamasti kujutatud muutuvatena, arenevadena, olulisel kohal on psühholoogiline aspekt.

Teine keskne problemaatika teoses on see, kuidas sõda muudab inimest. Kui eelnevalt käsitletud teostes jäid tegelased enamasti muutumatuteks, siis Kivika romaani näol on tegemist ajaloolisel taustal liikuva psühholoogilis-ideelise arenguromaaniga (Raudsepp 1937: 329). Sügava sisseelamisega on kujutatud koolipoiste muutumist sõjas. Siit ei leia me uljaid lahingusse tormamisi, eluvõõraid vaprusstseene: „... teos ei heroiseeri sõda. Nagu oma novel-lides, jääb Kivikas ka siin sõda eitavale positsioonile. Kirjanik näitab kooli-poiste moondumist sõjas: kuidas algul surmahirmu tundnud ja seetõttu sõda järestanud noortes ärkab aegamööda tapakirg. Lõpuks ei põlata enam isegi vangide tapmist” (Erelt 2002). On kujutatud sõja vähem kangelaslikku poolt, nt ei torma Ahas ennastalgavalt vaenlase peale, nagu nõuaks teatav patriootilise sõjaromaani kaanon, vaid ta soovib muutuda vihmaussiks (Hvostov 2002): „Küünte ja hammastega oleks ta puurinud augu maasse, pugunud sinna sisse, sügavamale, sügavamale....” (Kivikas 1936: 295).

On kujutatud ka surma selle üksikasjalikus naturalismis, nt vaikseks filosoofiks kutsutud Martinsoni hukkumine: „...langenul õieti pead ei olnudki enam otsas, oli ainult õhuke nägu, nagu mask ning kõik muu osa peast ühes aju ja kuklaga oli kadunud. Ning siis... siis hakati nägema valkjast-veriseid tükke kõikjal, maas jalgade ees, maja uktsel ja seintel ning eneste kasukail, sineleil ja palituil. Need olid „vaikse filosoofi” ajuraasukesed, mis kõva surve alt tulnud väike kuulike oli pihustanud laiali kui kerge põrmu...” (Kivikas 1936: 320). Siia liituvad veel piinamised jm metsikused, millega poistel

¹¹ Vt „Tema hing oli lõhestatud kaheks. Mardu materialistliku karmi mina deviisid olid: võim, au ja raha. Õieti ainult võim, sest au ja rahagi olenesid võimust! [...] Ent Mardus elas veel teine – melanhoolne, veidi idealiseeriv, tundlik mina, elas kuski sügavas Mardu hingesopis, oli arglik ja pääses harva valitsema. See unistas puhtast, selgest armastusest, rahust ja õnnest! Materialistlik Mardu vihkas idealiseerivat Mardut ja uskus, et nagu valged väed järkjärgult surutakse kokku ja lõpuks hävitatakse täiesti, nii ka materialistlik Mardu pidi kord saama täielikuks peremeheks” (Rahu 1935: 32–33).

¹² Viimasega võib leida ka sarnasusi tegelaste nimedes, vrd „Nimed marmortahvilil” Täaker ja „Enn Kalmu kaks mina” Tääger.

sõjas silmitsi tuleb seista. Kõige ilmekamalt tuleb inimese sõjas muutumine esile Kohlapuu puhul, kes alguses on veendunud patsifist, ent kellest hiljem kujuneb kõige vihasem võitleja, kes tapab ka vange ning lõpuks hullub. Ühesõnaga, sõda ei ole Kivika romaanis üksnes õilis ja kangelaslik võitlus, sellega kaasneb ka palju muud, seda, millest pidulikel aktustel ei räägita.

Kivika romaan paistab silma sügava inimese kujutamise ja hea ainetundmisega (üksikasjalikud ja realistlikud lahingute kirjeldused). Kui Rahu ja Rohu romaanidest jäid kajama võimsad loosungid, siis Kivika romaanist sõda ise, selle tagamaad, inimese siseheitlused. „Kivikas kirjeldab suure sisseelamisega noore inimese hirmu surma ees. Sõda teeb aga julmaks ja tuimaks. Kivikas ei sakraliseeri ega heroiseeri Vabadussõda” (Veidemann 2002). Autor on vältinud must-valgeid skeeme ega pole maha salanud eestlasteski peituvat hävituskirge, mis ilmneb näiteks siis, kui salk, kus on ka Ahas, jõuab venelaste lõhutud ja rüüstatud mõisa. Ahas küll mõistab, et sellisel löhkumisel pole mingit mõtet, kuid tunneb eneseski „... seda purustamisindu, mis sundis teda püssitäägiga tuhnima siin ja seal segipaisatud asjade hunnikus ning pistma seda kuhugi prao vahele, et kangutada lahti mõni uks või avaus” (Kivikas 1936: 208).

Kokkuvõtteks

Siinkäsitletud romaanides võib välja tuua kaks raskuspunkti, esiteks sõjasündmuste kirjeldused ja teiseks sõjategevusega seotud tegelase/tegelaste kujutamine. Teoseti on rõhuasetus erinev. K. Rahu „Isamaa eest” kvalifitseerub romantiliseks, XIX sajandi ajalooliste romaanide võttestikke kasutavaks seiklusromaaniks, kus (seiklus)filmilikult hoogsad sündmused järgnevad üksteisele. (Asjakohane on siinkohal märkida, et autor on määratlenudki oma teose kui film-romaan, seega sisu vastab teose määratlusele.) Sõda on kujutatud selles üsnagi skemaatiliselt, sellele vastandub A. Kivika „Nimed marmortahvlil”, kus lahingutegevus on edasi antud selle üksikasjalikus mitmekülgsuses. „Isamaa eest” kiirete kaadrivahetuste asemel leiab siit põhjalikumalt välja joonistuvaid pilte, hoogsate lahingutegevust kujutavate üldplaanide kõrval on ka psühholoogiliselt süvenevaid lähivaatlusi. Kui Kivika romaanis on võrdne tähelepanu nii sõjasündmustel kui ka tegelastel, siis Rahu romaanis kaldub põhitähelepanu tegelaste elusaatusele.

R. Rohu ja A. Gailiti romaanid paigutuvad nende kahe suuna vahele. Roht visandab lahingusündmusi referatiivselt, peatähelepanu on temalgi ühe tegelase elukäigul ja temagi romaanis leiab (Gailiti ja Kivika teostes puuduva) armastusliini, ehkki see ei tõuse keskele kohale nagu Rahu romaanis. Gailiti „Isade maa” erineb sõjasündmuste kujutamise osas teistest oluliselt: see ei ole tõsise pühalikkusega kirjutatud sõjaeepos, vaid kogu teos on kirjutatud anekdootlikus ja ajuti groteski võtmes. Seetõttu ei haakunud see ka 1930. aastate kergelt paatosliku, rahvuslikkust esile tõstva kirjanduskaanoniga, mis nägi Vabadussõjas ainult pühalik-tõsist võitlust.

Sõjasündmuste kõrval keskenduvad Rahu, Rohu ja Kivika romaanid ka ühele keskele tegelasele. Romaanis „Isamaa eest” on selleks Jüri Kaaru, „Esimeses armastuses” Paul Hindo, „Nimedes marmortahvlil” Henn Ahas. Kaaru on n-ö valmis tüüp, ta ei kahtle milleski, ta on võrreldav muinasjutu-

kangelastega, kel on täita üks põhiroll. Siin on selleks kangelasroll: võidelda kodumaa eest ja päästa printsess (Linda) vaenlase käest. Ahas vastandub skeemaatilisele Kaarule, ta on kujutatud psühholoogiliselt arenevana, muutuvana. Rohu Hindo jääb kujutusviisilt nende kahe vahele, lähenedes enam Kaarule. Taas erineb teistest Gailiti „Isade maa”, kus üht peategelast ei ole, keskendutakse kolmandale kompaniile ja kujutatakse gailitlikult värvikalt erinevaid mehi, kes samuti jäävad suures osas muutumatuteks. Nende seast leiab nii Gailiti varasematest teostest tuttava iseteadva peremehe kui ka nipernaadilikke tüüpe.

Autorid on Vabadussõja käsitlemisel asetanud raskuspunkti erinevalt: Rahu kujutab Vabadussõda kui seikluslikku, must-valgete tegelastega heroilist võitlust, vastandiks Kivika romaan, kus Vabadussõda on kujutatud mitmekülgsest, see on võitlus oma kodumaa eest, ent selle taustal kujutatakse realistlikult sõjasündmuse ja tegelasi psühholoogiliselt usutavatena. Roht rõhutab kaunis, pateetilises laadis esimest armastust, usku, mis viis võidule. Ainsana on ta käsitlenud ka aega pärast Vabadussõda. Need teosed sobituvad ka 1930. aastate rahvuslikkust ja eestlaste ajaloolisi võite esile toovasse kirjanduskaanonisse. Sõda võideti tänu vaprusse ja usule õnnestumisse. Seevastu Gailiti romaan kujutab Vabadussõda kui romantilis-uljast retke, kus olulisel kohal olid anekdootlikud juhtumised ja vedamised. Kirjanik on valinud kõige ilukirjanduslikuma viisi, mängides švejkilikel nootidel, samas peitub ajuti operetliku pillerkaari taga sügav traagika.

Mis aga ühendab kõiki siinkäsitletud romaane, on asjaolu, et neis ei võitle eestlased mitte abstraktse vabaduse idee nimel, vaid vaba Eesti eest, oma maa eest (Undusk 2000: 105–115). Vabadussõda on eestlaste ainus võidetud sõda, mis „...võideti arvuliselt suurema ja tugevama, kuid motivatsioonilt nõrgema vastase vastu” (Undusk 2000: 107).

Kirjandus

- A d s o n, A. 1936. Kalju Rahu: Isamaa eest. Film-romaan Vabadussõjast. – Eesti Kirjandus, nr 2, lk 96–97.
- A m b u r, P. 1937. A. Kivikas, Nimed marmortahvlil. – ERK, nr 4, lk 99–103.
- A n d e r m a n n 1936. Nipernaadi peab Vabadussõda. – Postimees 12. I.
- A n n u s, E. 2001. Proosakirjandus 1920–1944. – Eesti kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri, lk 270–320.
- B e l l e r, M. 2007. Stereotype. – Imagology. The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters. A Critical Survey. Ed. by M. Beller, J. Leerssen. Amsterdam–New York: Rodopi, lk 429–434.
- E r e l t, P. 1991. Albert Kivikas ja tema romaan „Nimed marmortahvlil”. – A. K i v i k a s, Nimed marmortahvlil. Eesti romaanivara. Tallinn: Eesti Raamat, lk 346–351.
- E r e l t, P. 2002. Mees, paber ja marmor. – Eesti Ekspress 27. II. – <http://paber.ekspress.ee/viewdoc/690621879C6F388042256B6C0043A9DB>
- Ferdinand Kool 70-aastane. – Eesti Päevaleht 12. I 1965.
- G a i l i t, A. 1935. Isade maa. Romaan. Tartu: Noor-Eesti.

- Hasselblatt, C. 2007. 1905. aasta eesti romaanis. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 864–877.
- Hennoste, T. 2008. Eluläheduselt rahvuslähedusele. – Eesti Ekspress 17. IV. – <http://www.ekspress.ee/2008/04/17/areen/2207-elulaheduselt-rahvuslahedusele>
- Hubel, E. 1936a. Eesti romaan 1935. aastal. – Looming, nr 4, lk 430–439.
- Hubel, E. 1936b. „Isamaa eest”. Kalju Rahu filmiromaan. – Uus Eesti 4. I.
- Hvostov, A. 2002. Sõja muutmine patriootiliseks luurekaks. – Eesti Ekspress 7. XI. – <http://ekspress.ee/viewdoc/8A17C91FBFCB1BB3C2256C67003778CC>
- Kalda, M. 1997. Tuglasest Ristikivini. Tallinn: Koolibri.
- KEh 1937. Kirjandust. – Eesti Noorus, nr 1, lk 25.
- Kirjandusteost võib ainult kiita. Halbu ehitusi peab aga laitma. „Rahvuskirjanikude” „täispööre”. – Postimees 8. III 1935.
- Kivikas, A. 1936. Nimed marmortahvilil. Romaan. Tartu: Eesti Kirjastuse Kooperatiiv.
- Kukk, K. 2003. Mütologiseeritud ajaloo rollist eesti rahvuse arengus. – Vikerkaar, nr 10/11, lk 98–107.
- Leerssen, J. 1987. Montesquieu’s Corresponding Images: Cultural and Sexual Alterity in Pseudo-Oriental Letters. – Comparative Criticism, Vol. 9, lk 135–154.
- Leerssen, J. s.a. National Identity and National Stereotype. – <http://cf.hum.uva.nl/images/info/leers.html>
- Nõu, E. 2006. Albert Kivika muutumised ja muutmised. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 149–151.
- Pajur, A. 2001. Vaikiv ajastu. – A. Mäesalu, T. Lukas, M. Laur, T. Tannerberg, A. Pajur, Eesti ajalugu. Tallinn: Avita, lk 229–233.
- Palgi, D. 1936. Eesti romaan 1935. aastal. – Eesti Kirjandus, nr 2, lk 74–94.
- Palgi, D. 1937. Eesti romaan a. 1936. – Eesti Kirjandus, nr 2, lk 74–99.
- Rahu, K. 1935. Isamaa eest. Tartu: K./Ü. Loodus.
- Rahu, K. 1936. Kirjandus ja vabadussõda. Positiivsest ja negatiivsest meie kirjanduses. – Uus Eesti 8. I.
- Raudsepp, H. 1936. August Gailit: Isade maa. – Eesti Kirjandus, nr 1, lk 42–44.
- Raudsepp, H. 1937. Eesti romaan 1936. aastal. – Looming, nr 3, lk 320–331.
- Rohht, R. 1935. Esimene armastus. Romaan Vabadussõjast ja lähemast minevikust. Tartu: Noor-Eesti.
- Saare, T. 2001. Sümbolikalleksikon. Tallinn: Avita.
- Spiering, M. 1991. The Foreignness of Foreigners in Some British Invasion Stories, With Special Reference to the Euro-Threat in *Apocalypse 2000*. – National Identity – Symbol and Representation. Yearbook of European Studies, nr 4. Ed. by J. Th. Leerssen, M. Spiering. Amsterdam–Atlanta: Rodopi, lk 93–107.
- Tamm, M. 2003. Monumentaalne ajalugu. Mida me mäletame Eesti ajaloost? – Vikerkaar, nr 10/11, lk 60–68.
- Tonts, Ü. 1996. Vabadussõda kui romantiline retk. – Eesti Päevaleht 11. VII. <http://epl.ee/artikkel/8285>
- Toomus, F. 1936. Isade maa. August Gailiti romaan vabadussõjast. – Uus Eesti 9. I.
- Undusk, J. 2000. Ideetud eestlased. Eesti sõjakirjandust lugedes. – Vikerkaar, nr 8/9, lk 105–115.
- Urgart, O. 1936. August Gailit: Isade maa. – Looming, nr 2, lk 229–231.

- Veidemann, R. 2002. Üks rahvuslik müüt. – Postimees 30. X. – <http://vana.www.postimees.ee/index.html?op=lugu&rubriik=7&id=77279&number=644>
- Viidang, J. 1935. Ilukirjandus ja Vabadussõda. – ERK, nr 6, lk 122–126.
- Viidang, J. 1936. A. Gailiti: Isade maa ja Vabadussõda. – ERK, nr 9/10, lk 227–230.

The Estonian War of Independence as reflected in the Estonian novel of the 1930s

Keywords: the Estonian War of Independence, Estonian historical novel, the 1930s, Kalju Rahu, Richard Roht, August Gailit, Albert Kivikas

The 1930s were eventful both in the world at large and in Estonia, where on 12 March 1934 a coup d'état introduced the so-called silent era, with democratic rights limited. Positivity and national identity became important keywords in the society. In literature historical novels were in the foreground. Heroic acts by forefathers were to strengthen national feeling and togetherness. This article surveys novels that deal with the Estonian War of Independence (1918–1920). Four novels are under observation: these are *Isamaa eest* („Pro patria”, 1935) by Kalju Rahu, *Esimene armastus* („First love”, 1935) by Richard Roht, *Isade maa* („Fatherland”, 1935) by August Gailit, and *Nimed marmortahvilil* („Names in marble”, 1936) by Albert Kivikas.

Rahu's *Isamaa eest* depicts the War of Independence as an adventure, a heroic battle with schematic black-and-white characters. Kivikas' *Nimed marmortahvilil* is the opposite, depicting the War of Independence in a versatile, realistic way and the characters are convincing psychologically. Roht's *Esimene armastus* emphasizes, in quite a pathetic style, the importance of first love (here: love towards homeland) and a belief in victory, which finally leads to victory. Gailit's *Isade maa* depicts the War of Independence as a daring and romantic adventure, where an important role is played by anecdotal events and luck.

Anneli Kõvamees (b. 1979), MA, lecturer, Tallinn University, Institute of Estonian Language and Culture, anneli.kovamees@tlu.ee